

Divan-1 Harb-i Örfî Penceresinden; Darbe ve İstibdat Dönemlerinin Özellikleri, Çıkış Yolları

From The Divan-1 Harb-i Örfî Window;
Characteristics of The Coup and
Despotic Periods, Ways to Exit

Ömer ÖNBAŞ

Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, Tıp Fakültesi
Prof. Dr., Düzce University, Faculty Of Medicine

Abdurrahman KILIÇ

Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, Eğitim Fak
Prof. Dr., Düzce University, Faculty Member

Nahit TOPALOĞLU

Eğitimci-Yazar
Educator-Author

Özet

Bu makalede Bediüzzaman Said Nursi'nin Divan-1 Harb-i Örfî Kitabı referans alınarak 31 Mart Hadisesi ölçeğinde darbe ve istibdat dönemlerinde bireylerde, toplumda ve hükümette gözlenen davranış biçimleri çalışılmıştır. Bu tip darbe ve istibdat dönemlerinden çıkış ve korunma yolları özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Darbe, İstibdat, Hürriyet, Adalet, Şahs-ı Manevi

Abstract

In this article, taking Bediuzzaman Said Nursi's Divan-ı Harb-i Orfî as a reference, the behaviors observed in individuals, society and government during coup and despotism periods in the mirror of the 31st March Incident are discussed. Ways of escape and protection from such periods of coup and despotism are summarized.

Keywords: Coup, Despotism, Freedom, Justice.

Giriş

Kurmaylar, karmaşık harp hilelerini bilen, özel eğitilmiş ve donanımlı askerlerdir. Komuta kademesi kurmaylardan seçilir. Büyük harpler, kurmayların dehasıyla kazanılmıştır. Ancak bugün, şahısların değil, şahs-ı manevîlerin kurmaylığı hâkimdir. Zira bu devirde bir adamın günahı bir kalmaz, yayılır, sirâyet eder. Günahlar ve zulümler her tarafta ve herkese tezahür eder ki bu durum ancak şahs-ı manevî ile açıklanır. Çünkü devir, cemaat devridir. Ferdin iyiliği de kötülüğü de mahduttur, cemaatin ise gayr-i mahduttur.

Planlar ekipler tarafından serilmiş, oluşacak tepkilere karşı algı operasyonları hesaba katılmıştır. Okun geldiği yeri hedefe koyup düşmanı belirlemek eski konvansiyonel harplerde yeterli iken, hilelerin ve pusuların önceden detayları ile hazırlandığı tahripkâr şahs-ı manevî fitneleri, asr-ı sadetten beri ümmeti korkutmuş, emr-i peygamberî ile bu fitneden istiâze edilmiştir. Çünkü imanları beraberinde olduğu hâlde, dehşetli zulümkâr hadiselerle taraf olan, bilmeyerek ehl-i dalaletle yardım eden fevkalade safderunluk hâli, bu döneme âhir zaman tesmiyesinin nedenlerindedir.

Risale-i Nur, âhir zamanın fitnekâr hadiselerini ve dehşetli şahıslarını tanıtır hücum yollarını ve hilelerini açıklayan bir müşiddir. Zira içtimâî olayların doğru tespit ve analizinde zahirî algılardan ziyade ilim, ferâset ve nur-ı imana ihtiyaç vardır. Risale-i Nur, Kur'an ve hadisin bu asra bakan manevî tefsiri, yüksek bir marifetullah ilmidir. Her şeyin iç yüzünü, eşyanın melekûtunu nazara verir, ayetler ve hadisler ışığında ferasetli bakışı kazandırır. Bu devrin karmaşık içtimâî hadiselerine bakışta ilmî bir tarz takip edip çeldirici noktaları tek tek izah eder. İslam toplumundaki karmaşık hadiseleri yorumlamak ve aldanmamak için Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsinin meşveret eksenli kurmay bakışına ihtiyaç vardır.

15. Mektupta "sahabeler en büyük veliden daha büyük olduğu halde o fitneyi neden göremediler" sorusuna makbul ve makul cevaplar verilirken "O fesadı çeviren birkaç Yahudi'den ibaret değildi ki onları keşfetmekle fesadın önü alınsın."⁽¹⁾ denir. Çözümün de hayat-ı içtimâiyedeki efkârın ıslahı ile mümkün olacağını belirtilir; yoksa bir iki müfsidin keşfedilmesi çözüm değildir. Yani millet irşat ve tenvir edilmelidir. Bir millet cehaletle hukukunu bilmezse başındaki ehl-i hamiyeti de müstebit yapar.

Bu makalede Divan-ı Harb-i Örfî kitabı esas alınarak Türkiye'deki darbelerin bir prototipi olan 31 Mart vakası örneğinden hareketle darbe döneminin nasıl tanınacağı ve çıkış yolları çalışılmıştır. Eserin başında yer alan "Yarım asır evvel tab edilen bu müdafaayı, şimdi bu asra daha muvafık gördük. Güya o zamandan elli sene sonra, bir hiss-i kable'l-vuku ile bir nevî ihbar-ı gaybî olarak hayat-ı içtimâiyeyi alâkadar eden çok hakikatlere temas ettiğinden neşredildi."⁽²⁾ ifadesi bu eserin müstakbel darbelere de bakış açısı sunmakta olduğunu gösterir.

A- Darbelerin -İstibdadın- Dili ve Yansımaları

Bu bölümde Divan-ı Harb-i Örfî Kitabının işleyiş sıralaması esas alınarak darbe dönemlerinin istibdat zemininde zuhur eden anomaliler sıralanmıştır.

Risale-i Nur, âhir zamanın fitnekâr hadiselerini ve dehşetli şahıslarını tanıtır hücum yollarını ve hilelerini açıklayan bir müşiddir.

Söz ve fikir
hürriyeti
kısıtlanır. İstibdat
ortamında insanın
aklını kullanması
delilik, hürriyetini
kullanması suç
sayılır.

* İnsaniyete Layık Bir Şekilde Yaşamak Zorlaşır.

“...İnsan, bütün hayvanlardan mümtaz ve müstesna olarak, acip ve latif bir mizaçla yaratılmıştır. O mizaç yüzünden, insanda çeşit çeşit meyiller, arzular meydana gelmiştir. Mesela, insan, en müntahap şeyleri ister, en güzel şeylere meyleder, ziynetli şeyleri arzu eder, insaniyete layık bir maişet ve bir şerefle yaşamak ister.”⁽³⁾. Ne var ki hayvanlıktan kalma istibdat, insaniyete layık bir hayatı sürdürmeyi engeller.

“...Şu pis istibdat ne vakitten beri başlamış, geliyor?” Cevap: “İnsanlar hayvanlıktan çıkıp geldiği vakit, nasılsa bunu da beraber getirmiştir”. Suâl: “Demek istibdat hayvaniyetten gelmez?”⁽⁴⁾.

* Hürriyet Talebi Delilik Gibi Görülür.

Söz ve fikir hürriyeti kısıtlanır. İstibdat ortamında insanın aklını kullanması delilik, hürriyetini kullanması suç sayılır. “...vaktâ ki hürriyet divanelikle yâd olunurdu; zayıf istibdat tımarhaneyi bana mektep eyledi. Vaktâ ki itidal, istikamet, irtica ile iltibas olundu; Meşrutiyette şiddetli istibdat, hapishaneyi mektep yaptı.”⁽⁵⁾

* İcraatların Şeriata Uygun Olmaması Toplumda İslam Karşıtlığını Artırır.

İslam'a güven azalır. Millîlik, yerlilik istismar edilir. İslamiyetin birleştirici rolü yerine, ayrımcılığın dili milliyet üzerinden konuşurur.

“...onun için her şeyi mizan-ı şeriatla muvazene ediyorum. Ben milliyetimizi, yalnız İslâmiyet biliyorum. Onun için her şeyi de İslâmiyet nokta-i nazarından muhakeme ediyorum.”⁽⁵⁾

“Bu hükûmet zaman-ı istibdatta akla husumet ederdi. Şimdi de hayata adavet ediyor. Eğer hükûmet böyle olursa, yaşasın cünun!”⁽⁶⁾

* Mehâsinler, İnsanların Medar-ı İftiharları Suç sayılır.

Önceki zamanlarda iyilik, güzellik sayılan fikir ve eylemler suç sayılır. İnsanlar bu durumu açıklamakta çaresiz kalırlar.

“Yani, medar-ı iftiharım olan mehâsinim, şimdi günah sayılıyor. Artık nasıl itizar edeyim, mütehayyirim”⁽⁶⁾.

Cemaat veya cemiyet mensuplarının geçmişte uzun bir zaman diliminde yaptıkları bütün eylemleri şimdi işlenmiş tek bir suç gibi muamele görür.

“Fakat uzun zamanda ve efrad-ı kesîre içinde ve tahallül-ü mehasinle tâdil olunan müteferrik kusurları cerbeze ile cem edip bir zaman-ı vâhidde bir şahs-ı vâhiden sudurunu tevehhüm ederek şedid cezaya müstehak görür.”⁽⁷⁾

* İctimâî Hayat Öyle Bir Hâl Alır ki Adeta En Rahat Yer Hapishane Olur.

“Şayet hapiste kalsam, böyle hürriyeti lâfızdan ibaret bulunan gaddar bir hükûmetin en rahat mevkii hapishane olsa gerektir.”⁽⁷⁾ dedirtir.

Böyle ortamlarda zulme şerik olma tehlikesine karşı “Mazlumiyetle ölmek, zâlimiyetle yaşamaktan daha hayırlıdır.”⁽⁷⁾ duygusunu insana yaşatır.

* Hafiyelik -Gizli Tanıklık- Önem Kazanır.

Gizli servislerin bilgilerine göre işlemlerin yapıldığı durumlar, bilginin kaynağını açıklamayı, şeffaflığı öne çıkarmayı engeller. Siyaseti kendi amaçlarına yönelik kullanmak isteyenler çoğalır. Kendi hatalarını kapatmak için başkalarını suçlamak en makbul yollardan olur. Hatta başkalarını suçlama ve ihbar yolu yoğun bir şekilde kullanılır.

Bu nedenle “..... bazı adamlar, kabahatini setr için başkasını irtica ile ve dinini siyasete âlet yapmakla itham ederler.”⁽⁷⁾ İnsanlar bu ihbar ve iftiralar ile suçlanır. Ve adalet onların beyanları üzerinden güya gerçekleştirilmeye çalışılır.

“Şimdiki hafiyeler eskisinden beterdirler. Bunların sadakatine nasıl itimat olunur? Adalet onların sözlerine nasıl bina olunur?”⁽⁷⁾.

* İstibdadın Zararını, Hürriyetin İslam'a Uygunluğunu Dile Getirmek Cinayet (büyük suç) Sayılır.

“...Şeriat âleme gelmiş; tâ istibdadı ve zâlimâne tahakkümü mahvet-sin.”, “ İstibdat, zulüm ve tahakkümdür. Meşrutiyet, adâlet ve Şeriattır. Padişah, Peygamberimizin emrine itaat etse ve yoluna gitse halifedir. Biz de ona itaat edeceğiz. Yoksa, Peygambere tâbi olmayıp zulüm edenler, padişah da olsalar haydutturlar.”⁽⁷⁾ manasını esas alarak yapılan neşriyat hizmetlerinden dolayı suçlamalara maruz kalınır. “Geçen sene, bidayet-i hürriyette elli-altmış telgraf, umum Şark aşiretlerine Sadaret vasıtasıyla çektim.”⁽⁷⁾

* Yerlilik ve Millilik Propagandası Öne Çıkar.

Hâkim güçlerin sözleriyle filleri birbirini nakzeder. Düşman ilan edilenlerle alışveriş ve diyaloglarını sürdürürler. Millete onları düşman olarak ifade ederler ama ürünlerini almaktan ve hatta işbirliğinden geri durmazlar.

“Siz, Avusturya'ya güya boykot yapıyorsunuz, hem onun gönderdiği kalpakları giyiyorsunuz. Ben ise, bütün Avrupa'ya boykot yapıyorum, onun için yalnız memleketimin maddâi ve mânevî mamulâtını giyiyorum”⁽⁸⁾.

* Basın Tarafı ve Kasıtlı Yayın Yapar.

Efkâr-ı umumiye şaşırtılır. Muhalif makaleler suç sayılır. Mizansız kıyas ve şahsî garazlarla intikam fikri uyandırılır. Şahsî garazlar istibdat ortamından yararlanılarak tatmin edilir. Basın, toplumu yanıltan ve ilişkileri zedeleyen yayınlar yapar.

“Ve onların sözleri, kalb-i umumî-i müşterek-i milletten bî-arafâne çıkmalı. Ve matbuat nizamnamesini, vicdanınızdaki hiss-i diyanet ve niyet-i hâlis tanzim etmeli. Halbuki, siz iki kıyâs-ı fâsitle, yâni taşrayı İstanbul'a ve İstanbul'u Avrupa'ya kıyas ederek efkâr-ı umumiye batıya düşürdünüz. Ve şahsî garazlar ve fikr-i intikamı uyandırdınız.”⁽⁹⁾.

“Siz,
Avusturya'ya
güya boykot
yapıyorsunuz,
hem onun
gönderdiği
kalpakları
giyiyorsunuz.
Ben ise, bütün
Avrupa'ya boykot
yapıyorum,
onun için yalnız
memleketimin
maddâi ve mânevî
mamulâtını
giyiyorum”

Cehaleti ortadan kaldırmak için kullanılması gereken inkânlar, saray, debdebe, şan için kullanılır.

“...zirâ, efkâr-ı umumiyenin yalancı tercümanı olan gazeteler, nazarımıza hareketlerini meşru göstermişlerdi.”⁽¹⁰⁾.

* Kutsal Değerler İnhisar Altına Alınır.

Toplumun ortak mukaddesleri, muktedirlerce kendi siyasetlerine alet edilir. Muhalifler, umumun malı olan bu değerler üzerinden ötekileştirilir.

“İttihad-ı Muhammedî (asm) namıyla bir cemiyet teşekkül etmiş. Ni-hayet derecede korktum ki, bu ism-i mübarekin altında bazılarının bir yanlış hareketi meydana gelsin.

...dedim: Bu isim umumun hakkıdır, tahsis ve tahdit kabul etmez.”⁽⁹⁾

* Suçlananların Savunma Şekilleri Birbirine Benzer.

Bu dönemlerde insanlar kendi fikirlerini savunmak yerine inkâr yoluna gider, durumu kurtarmaya çalışırlar. Kimse "meşrutiyeti lekeden, ehl-i şeriati me'yusiyetten, ehl-i asrı tarih nazarında cehil ve cünundan, hakikati süpheden" kurtarmaya çalışmaz.⁽¹¹⁾

Hak aramalarda farklı savunmalar nazara alınmaz, savunmalarda pek çok farklı gerekçeler, maksatlar olduğu hâlde hepsi bir kavram üzerinden algılanıp toptan suçlu görülürler.

* Nüfuzlu Kişiler, Makam ve Maaş Yoluyla Taraftar Yapılmaya, Susturulmaya Çalışılır.

Muhalif görüşler susturulmak istenir. Eğer her şeye rağmen aykırı görülen fikirler dile getiren olursa onlar bir şekilde akılsızlıkla itham edilerek tesirsiz hâle getirilir.

“Saadet tevehhümü ile o vakitte -şimdi münkasım olmuş, şiddetlenmiş olan- istibdatlar, merhum Sultan-ı mahlûa isnad edildiği hâlde, onun Zaptiye Nâzırı ile bana verdiği maaş ve ihsan-ı şahanesini kabul etmedim, reddettim. Hatâ ettim. Fakat o hatam, medrese ilmi ile dünya malını isteyenlerin yanlışlarını göstermekle hayır oldu. Aklımı feda ettim, hürriyetimi terk etmedim. O şefkatli Sultana boyun eğmedim. Şahsî menfaatimi terk ettim.”⁽¹²⁾.

“Ve dünya ile kökleşemediğim ve en sevdiğim mevki olan vilâyât-ı şarkiyenin yüksek dağlarını terk etmekle millet için tumarhaneye, tevkifhaneye ve Meşrutiyet zamanında işkenceli hapis haneye düşmeme sebebiyet veren öyle umurlara teşebbüs etmekle ...”⁽¹²⁾.

* Millet, Cehalet, Zaruret ve İhtilafı Boğuşurken Saray Ehli, Zevk ü Safa İçinde Hayat Sürer.

Cehaleti ortadan kaldırmak için kullanılması gereken imkânlar, saray, debdebe, şan için kullanılır.

“Münhasif Yıldızı darülfünun et, tâ Süreyya kadar âli olsun. Ve oraya seyyahlar, zebâniler yerine ehl-i hakikat melâike-i rahmeti yerleştir, tâ cenet gibi olsun. Ve Yıldız'daki milletin sana hediye ettiği servetini, milletin

baş hastalığı olan cehaletini tedavi için büyük dinî dâru'lfununlara sarf ile millete iade et.”⁽¹²⁾

”Şimdi muvazene edelim: Yıldız eğlence yeri olmalı veya darülfünun olmalı? Ve içinde seyyahlar gezmeli veya ulema tedris etmeli? Ve gasp edilmiş olmalı veyahut hediye edilmiş olmalı? Hangisi daha iyidir? İnsaf sahipleri hükmetsin.”⁽¹²⁾

* İhtilaflar Artar ve Teşvik Edilir.

Maddî güç kullanımı nifak ve tefrikaya sebep olur. Kutsal değerlerin bir gruba ait imiş gibi kullanılmasıyla cemaatler ve gruplar birbirlerinin varlığını problem görür. Toplumda itidal ve istikamet çağrılarını yapanlar, hain, terörist, işbirlikçi gibi ithamlara maruz kalarak yönetimin hep gazabına uğrar, cezalandırılmakla tehdit edilir ve mağduriyetler yaşarlar.

İrkçılık manasında farklı topluluklar kurulmasının sonucunda ortaya çıkan tarafgirlik ve garazlar ile iç düşman ithamları, toplumun birlik ve bütünlüğünü sarsan sonuçlar doğurur. Birlikte yaşama kültürü zedelenir ve yapılan bu işler sanki demokratik tavırmış gibi ifade edildiğinden demokrasiye karşı olumsuz düşünceler gelişir.

İhtilaf ve düşmanlık diğer ülkelerle münasebetlere de sirayet eder, yaygınlaşır.

Doğru nasihatlerdeki tesir kırılmaya çalışılır. Toplumun birlik ve bütünlüğüne hizmet edecek olanların gayretleri, yöneticiler tarafından ötekileştirildiği ve düşmanca yaklaşıldığı için, tabiri caizse sağduyu çağrılarını da olumsuz etkiler, tesirini kırar.

“Ey ulû'l-emir! Bir haysiyetim vardı, onunla İslâmiyet milliyetine hizmet edecektim; kırdınız.”⁽¹³⁾

“Suretâ mahkûmiyetim, vicdanen mahkûmiyetinizi intaç edecektir. Bu hal bana zarar değil, belki şandır. Fakat millete zarar ettiniz. Zira nasihatimdeki tesiri kırdınız.”⁽¹³⁾

* Basının İğfallerine Aldananlar Meşru Eylemlerinden Dolayı Haksızca Cezalandırılır.

“Gazetelerin aldatmalarıyla meşru bilerek buradaki görenek ve âdete binâen cereyan-ı umumîye kapılan safdillerin cezası nedir?”⁽¹⁴⁾

* Haksızlıklar; Demokrasi, Hak, Özgürlük, Hukuk Gibi Kavramlar Kullanılarak Yapılır.

Kendileri demokrasiye inanmayan muktedirlerin keyfi icraatları, demokrasi şeklinde takdim edilir.

Herkes demokrasi, insan hakları ve hürriyetten bahseder, ancak gerekleri yerine getirilmez.

Yapılan haksızlıklara itiraz edenler mağdur edilirler. Her kademedede istibdat yönetimi icra edilir.

İrkçılık manasında farklı topluluklar kurulmasının sonucunda ortaya çıkan tarafgirlik ve garazlar ile iç düşman ithamları, toplumun birlik ve bütünlüğünü sarsan sonuçlar doğurur.

*Aynı filler,
kişilere göre
farklı muamele
görür. Kimileri
cezalandırılır,
kimilerinin
benzer eylemleri
görmezden gelinir.
Bunlar imtiyazlı
ve bazı fırsatlara/
imkanlara
ulaşmada daha
avantajlıdır.*

“İkinci soru: Bir insan yılan suretine girse, yahut bir velî haydut kıyafeti-
ne girse, veyahut meşrutiyet, istibdat şekline girse, ona taarruz edenlerin ce-
zası nedir? Belki, hakikaten onlar yilandırlar, haydutturlar ve istibdatırlar.

Üçüncü soru: Acaba müstebit yalnız bir şahıs mı olur? Müteaddit şahıs-
lar müstebit olmaz mı?

Bence kuvvet kanunda olmalı, yoksa istibdat münkasım olmuş olur. Ve
komitecilikle tam şiddetlenir.”⁽¹⁴⁾

“On Birinci soru: Herkes meşrutiyete yemin ediyor. Halbuki ya
müsemma-yı meşrutiyete kendi muhalif veya muhalefet edenlere karşı
sükût etse, acaba kefare-i yemin vermek lâzım gelmez mi?”⁽¹⁵⁾

Bir grubunun istibdadına demokrasi namı verilir.

“Eğer meşrutiyet bir fırkanın istibdadından ibaretse ve hilâf-ı şeriat ha-
reket ise, bütün dünya, cin ve ins şahit olsun ki ben mürteciim”⁽¹³⁾.

***Masumiyet Karinesi Rafa Kaldırılır.**

Bir suçlu yüzünden çok kişi cezalandırılır.

“Dördüncü soru: Bir masumu idam etmek mi, yoksa on cânıyı affetmek
mi daha zarardır?”⁽¹⁵⁾

*** Muhalif Düşüncelere Fikirle Değil Baskıyla Karşı Çıkılır.**

Düşünceyi baskıyla gemleme teşebbüsleri, bölücülük ve ayrımcılığa yol
açar.

“Beşinci soru: Maddî tazyikler, ehl-i meslek ve fikre galebe etmediği gibi
daha ziyade nifak ve tefrika vermez mi?”⁽¹⁵⁾

***İmtiyazlı Gruplar Oluşur.**

Aynı filler, kişilere göre farklı muamele görür. Kimileri cezalandırılır,
kimilerinin benzer eylemleri görmezden gelinir. Bunlar imtiyazlı ve bazı
fırsatlara/imkanlara ulaşmada daha avantajlıdır. Ziya Paşa'nın “Milyon-
la çalan mesned-i izzette ser-efraz / Birkaç kuruşu mürtekin, cây-ı kürek-
tir.” beytine mâ-sadak olunur.

“Altıncı soru: Bir mâden-i hayat-ı içtimaiyemiz olan ittihad-ı millet,
ref-i imtiyazdan başka ne ile olur?”

“Yedinci soru: Müsavatı ihlâl ve yalnız bazıları tahsis ve hakların-
da kanunu tamamıyla tatbik etmek, zahiren adalet iken, bir cihette aca-
ba müsavatsızlıkla zulüm ve garaz olmaz mı? Hem de tebrie ve tahliye ile
mâsumiyetleri tebeyyün eden ekser mahbusinin, belki yüzde sekseni mâsum
iken, acaba ekseriyet nokta-i nazarında bu hal hüküm-fermâ olsa, garaz ve
fıkr-i intikam olmaz mı? Divan-ı harbe diyeceğim yok, ihbar edenler dü-
şünsünler.”⁽¹⁵⁾

*** İstibdat, Meşrutiyet/Demokrasi İsmi Üzerinden İcra Edilir.**

İmtiyazlı grupların, yönetici konumundakilerin “Meşrutiyet” namıyla
sergiledikleri keyfi tasarruflarına karşı çıkanlar, meşrutiyet karşıtlığıyla suç-
lanırlar.

“Sekizinci sual: Bir fırka kendisine bir imtiyaz taksa, herkesin en hassas nokta- i asabiyesine daima dokundura dokundura zorla herkesi meşrutiyete muhalif gibi gösterse ve herkes de onların kendilerine taktığı ism-i meşrutiyet altında olan muannit istibdada ilişmiş ise, acaba kabahat kimdedir?”⁽¹⁵⁾

* Hapishaneler Dolar.

Demokrasi var zannıyla işlenen filler istibdat döneminde suç sayılır ve hapisle cezalandırılır. Kapıların açık olduğu yönetim tarafından bizzat gösterilir, herkesin bu alana girmesi teşvik edilir. Ama sonrasında “neden buradasınız” diye ceza verilir. İşkence gibi insanlık dışı muameleler artar. Hapishanedekiler orayı mektep olarak kullanırlar.

Belli bir zamanda belli fikirlerin dile getirilmesi, konuşulup tartışılması için insanlar cesaretlendirilir. Sonra bu görüşleri ve düşüncelerinden dolayı suçlu ilan edilirler. Aslında bunun bir tuzak olduğu sonradan ortaya çıkar. Anlaşılır ki böyle olmasaydı, başka bir yolu bulunup istibdada uygun zemin yine hazır edilecekti.

“Onuncu sual: Fikir ve söz hürriyeti verilse, sonra da muaheze olunsaydı, acaba biçare milleti ateşe atmak için bir plân olmaz mı? Böyle olmasaydı, başka bahaneyle mevki-i tatbiki konulacağı hayale gelmez miydi?”⁽¹⁵⁾

“Dokuzuncu sual: Acaba bahçıvan bir bahçenin kapısını açsa, herkese ibaha etse, sonra da zâiyat vuku bulsa, kabahat kimdedir?”⁽¹⁵⁾

B- Fitnekâr Darbelere Çıkış Yolu

Girişinde, “hiss-i kablel-vuku ile bir nevi ihbar-ı gaybî olarak hayat-ı içtimaiyeyi alakadar eden çok hakikatlere temas eden” diye tanımlanan ve 31 Mart gibi girift bir olayı çözen Divan-ı Harb-i Örfî kitabında “Herkesin bir fikri var. Ben de hürüm; selâmet-i vatan için bir fikrim var. İşte: Sulh-i umumî, aff-ı umumî ve ref-i imtiyaz lâzım; tâ ki biri, bir imtiyaz ile başkasına haşerat nazarıyla bakmakla nifak çıkmasın”.⁽¹⁶⁾ satırları ile topluma bu tür dâhili karmaşalarda demokratik yapıyı güçlendirerek yeni bir beyaz sayfa açarak çıkış yolunu göstermiştir.

Affetmek, birinin diğer bir ferdi affetmesi değil, umumun birbirini affetmesi ve affettiğini de sulh-i umumî ve parlak bir gelecek için unutmastır. Bu tutum; Resul-u Ekrem’in (asm) Uhud Savaşı’ndan sonra nazil olan “Allah’tan bir rahmet dolayısıyla, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar çevrenden dağılır giderlerdi. Öyleyse onları bağışla, onlar için bağışlanma dile ve iş konusunda onlarla müşavere et. Eğer azmedersen artık Allah’a tevekkül et. Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever”⁽¹⁷⁾ ayetinin asayışı, ortak akli önceleyen emrine imtisali ve dahi Mekke fethinde okuduğu “Bugün sizin için bir kınama yoktur! Allah, sizi affetsin. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir.” ayetinin⁽¹⁸⁾ af ve sulh mesajıyla örtüşür.

Özellikle Uhud savaşından sonra nazil olan meşveret ayetiyle emredilen affın, sulhun ve ref-i imtiyazın sonuçları, günümüze de ışık tutar. Zira

Affetmek, birinin diğer bir ferdi affetmesi değil, umumun birbirini affetmesi ve affettiğini de sulh-i umumî ve parlak bir gelecek için unutmastır.

*Zira asr-ı saadet,
bedevî ve vahşî
adamların kutsî
bir nurla tanışıp
en medenî şekle
dönüşmesine,
adeta yeniden
yaratılmasına
sahne olmuştur.*

okçular tepesini terk edip savaşın mağlubiyetle neticelenmesine sebep olan sahabelerin isimleri bilinmez; hatta sonraki dönemlerde birbirine karşı muharebeye mecbur oldukları anlarda dahi verdikleri sözden dönmemişler ve ref-i imtiyazı tam uygulayıp birbirinin isimlerini faş etmemişler ve birbirlerine hain ve muzır düşmanlar nazarıyla bakmamışlardır.

Geçmişe takılıp, hesaplaşma sarmalı içerisinde kalanları yeni zulümler ve kaoslar beklemektedir. İnsanlık için projesi olanlar geleceği şekillendirecek fikirlerle meşguldür. Zira asr-ı saadet, bedevî ve vahşî adamların kutsî bir nurla tanışıp en medenî şekle dönüşmesine, adeta yeniden yaratılmasına sahne olmuştur. Günümüzde o nurun yansıması olan Risale-i Nur bu has-saya maliktir.

“Millet irşat ile tenvir edilmelidir.”⁽¹⁹⁾ Her türlü ihtilâl ve isyan hareketlerini reddedip, âsâyîşi muhafaza eden Risale-i Nur kaynaklı müspet iman hareketi, toplumda beklenen etkisini gösterir, istibdadı kuvvetlendiren anarşizmi dizginleyip âsâyîşi korur. Zira zerre kadar iyilik ve kötülüğün hesaplandığı büyük mizan, insanların vicdanlarına dünyada da teselli verir ve zalimin asla cezasız kalmayacağını hatırlatır. Hürriyet-i vicdanın verdiği tazyikle çok cinayetin lekesini izale veya hacâletini tahfif veyahut icra-ı adalete iştîyak için cezayı, hüsn-ü rıza ile kabul etmek, ruhun fitri olan şe'nidir. Dünyada çok namus sahipleri, cinayetlerinin hicabından kurtulmak için, kendilerine cezanın tatbikini istemişlerdir ve isteyenler de vardır⁽²⁰⁾. Bedüzzaman, Divan-ı Harb-i Örfî'de, mahpusların yüzde sekseninin masum olduğunun tebeyyün ettiğini kaydeder ve dehşetli fırtınanın mahvettiği bu kesimi de toplumu da kurtarmanın formülü olarak “Sulh-i umumî, aff-ı umumî ve ref-i imtiyaz lâzım” der.⁽¹⁶⁾

Asrı Saadet ve dört halife devrinde mükemmelen tatbik sahasına konan sistemin, günümüz anlayışlarından çok üstün uygulamaları Risale-i Nur'da, “cumhuriyet, demokrat manasındaki meşrutiyet” gibi kavramlarla ifade edilir. Zira Risale-i Nur'da dört halifenin her birinin hem halife hem de cumhurbaşkanı olduğu ifade edildikten sonra dindar cumhuriyet tanımlaması yapılır ve “Fakat, manasız isim ve resim değil, belki hakikat-i adaleti ve hürriyet-i şer'iyeyi taşıyan mana-i dindar cumhuriyetin reisleri idiler”⁽²¹⁾ tespitiyle, dindar cumhuriyetin içi doldurulur ve Risale-i Nur'un, hakiki adalet ve hürriyet anlayışıyla insanlığı mutlu edecek bir yapıda olduğu ifade edilir.

Adalet, meşveret ve hukuk devletinin oluşturduğu yapı korunduğunda; liyakat ve haktan doğan sinerjik güçle, hakkına kanaat eden, “İnsan için ancak çalıştığının karşılığı vardır.”⁽²²⁾ ayetine uygun fitrî yönetimler oluşur. Fıtrata uygun her şey insanı mutlu eder. Bu projenin en büyük manisi olan istibdadın dehşetini fark edenlerce demokratik toplumun inşası çok önemlidir. Risale-i Nur'un tahkikî imanı esas alarak akla, kalbe, ruha ve hâle tesir eden tahşidâtı, istibdadın zeminini kurutur. Zira Risale-i Nur'un tahkikî iman derslerini dinleyen insan, ne yaratıklardan hiçbirini ibadet edecek kadar büyük görür, ne de kibirlenip müstebit olur. Çünkü “Allah'a hakikî

abd olan, başkalarına abd olamaz,” “Birbirinizi –Allah’tan başka– kendinize Rab yapmayınız!” hükmünce, Allah’ı tanımayan, her şeye, herkese, nispetine göre bir rububiyet tevehhüm eder, başına musallat eder. Evet, hürriyet-i şer’iye Cenâb-ı Hakk’ın Rahman, Rahim tecellisiyle bir ihsanıdır ve imanın bir hassasıdır” (23). İmandan kaynaklanan hürriyet eksenli Risale-i Nur’un, istibdadı kabul etmemesi bu yüzdendir:

“İstibdat, ne şekilde olursa olsun, isterse meşrutiyet libasını giysin ve ismini taksın; rast gelsem sille vuracağım.” (24) Bediüzzaman’ın dilinde meşrutiyet, “meşrutiyet-i meşrua” manasında olduğundan, istibdat, şeriat libasını bile giyse Bediüzzaman’ın sillesinden kendini kurtaramayacaktır.

Risale-i Nur, hâl-i âlemde adalet-i izafiye adı altında çok zulümlere kapı açıldığı uyarısını yapar. Karmaşık şeytanî bir hadise örneği olan 31 Mart ve divan-ı harb mahkemesinde Bediüzzaman’ın sorduğu “Gazetelerin aldatmalarıyla meşru bilerek buradaki görenek ve âdete binâen cereyan-ı umumiye kapılan safdillerin cezası nedir?” ve “Bir masumu idam etmek mi, yoksa on câniyi affetmek mi daha zarardır?” ve “Fikir ve söz hürriyeti verilse, sonra da muâheze olunsa, acaba biçare milleti ateşe atmak için bir plan olmaz mı? Böyle olmasaydı, başka bahaneyle mevki-i tatbiki konulacağı hayale gelmez miydi?” (14) sualleri, adalet-i mahzânın sağlanamadığı menfi durumların yeni masumlar ve mazlumlar doğuracağını ikazdır.

Asr-ı saadetin dâhili olaylardaki isabetli hareket tarzı; Hz. Ali’nin, adalet-i izafiyeye karşı adalet-i mahzâyı, saltanata karşı ahkâm-ı din, hakaiki-i İslamiye ve ahireti esas alan hilafeti; Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in de unsuriyete karşı dini esas alan mücadeleleriyle kendini gösterir. Masumu korumayı esas alan bu anlayış, suçluyu cezalandırmayı değil yeni mazlum oluşturmamayı önceleyen adalet-i hakikiye üzerine bina edilmiştir. Risale-i Nur, asr-ı saadet modelli bir insanîyet-i kübrâ projesidir. “Hazret-i Hasan’ın (Radiyallahü anh) kısacık müddetini uzun bir zamana çeviren, tam beşinci halifedir.” (25) Hazret-i Hasan’ın (Radiyallahu anh) bir muavini, bir mütemmimi, bir mânevî veledi hükmünde olan, adalet-i hakikiye ile bu asırda insanları mes’ud edebilir bir istidatta bulunan Risale-i Nur ve onun şahs-ı mânevîsidir.

Bediüzzaman bu devri anlatırken “Eşedd-i zulüm ve eşedd-i istibdat meydan almış ki, ehl-i hak, hakkını kuvvet-i maddiye ile müdafaa etse, ya eşedd-i zulüm ile, tarafgirlik bahanesiyle çok biçareleri yakacak; o hâlette, o da azlem olacak ve mağlûp kalacak. Çünkü, mezkûr hissiyatla hareket ve taarruz eden insanlar, bir-iki adamın hatasıyla yirmi-otuz adamı adı bahanelerle vurur, perişan eder. Eğer ehl-i hak, hak ve adalet yolunda yalnız vurana vursa, otuz zayıata mukabil yalnız biri kazanır, mağlûp vaziyetinde kalır. Eğer mukabele-i bilmisil kaide-i zalımanesiyle, o ehl-i hak dahi, bir-ikinin hatasıyla yirmi-otuz biçareleri ezse, o vakit hak namına dehşetli bir haksızlık ederler.” diyerek âşâyışı muhafaza eden müspet hareket çizgisinde manevî cihada davet eder. (26)

Risale-i Nur, hâl-i âlemde adalet-i izafiye adı altında çok zulümlere kapı açıldığı uyarısını yapar.

“Müslümanlar
içinde tarafgirâne
cereyanlar
yüzünden,
böyle masumlar
zulümden
kurtulamıyorlar.
Hususan ihtilâlâ
sebebiyet veren
vaziyetler,
bütün bütün
zulmü dağıtır,
genişletir.”

İhlâsla yola çıkan cemaatlerin siyaset ve devletle ilişkisi ancak irşat göreviyle sınırlıdır. Cemaatler, ihlası esas alan aslı vazifelerinden uzaklaşarak devletin işleyişine karışıp maddî mübareze içine girdiklerinde hem kendi mâbeynlerindeki uyum ve saffeti bozarlar hem de idareye zarar verirler. Bu nedenle, Risale-i Nur'da İman-Kuran hizmetkârlarının kutsî görevleri şöyle hatırlatılır:

“Risale-i Nur Şakirtlerinin, mümkün olduğu kadar, siyasete ve idare işine ve hükümetin icraatına karışmamak, bir düstur-i esasileridir. Çünkü hâlisâne hizmet-i Kur'aniye, onlara her şeye bedel, kâfi geliyor. Hem, şimdi hükmeden öyle kuvvetli cereyanlar içinde siyasete girenlerden hiçbir kimse, istiklâliyetini ve ihlâsını muhafaza edemez. Herhâlde bir cereyan onun hareketini kendi hesabına alacak, dünyevî maksadına alet edecek, o hizmetin kudsiyetini bozacak.”⁽²⁷⁾

“Müslümanlar içinde tarafgirâne cereyanlar yüzünden, böyle masumlar zulümden kurtulamıyorlar. Hususan ihtilâlâ sebebiyet veren vaziyetler, bütün bütün zulmü dağıtır, genişletir.” ikazını yapar.⁽²⁸⁾ “En iyi çare, cereyanların kuvveti yerine, inayet ve tevfiğ-ı İlahîyeye dayanmaktır.” der.

Ehâdis-i şerifede gelmiş ki: “Âhırzamanın Süfyan ve Deccal gibi nifak ve zındıka başına geçecek eşhâs-ı müthişe-i muzırraları, İslâm'ın ve beşerin hırs ve şikâkindan istifade ederek, az bir kuvvetle nev-i beşeri herc ü merc eder ve koca âlem-i İslâm'ı esaret altına alır.

Ey ehl-i iman! Zillet içinde esaret altına girmemek isterseniz, aklınızı başınıza alınız. İhtilâfınızdan istifade eden zalimlere karşı ‘Müslümanlar ancak kardeşler’ ve ‘bir binanın birbirine destek veren taşları gibidir’ kal'a-i kudsiyesi içine giriniz, tahassun ediniz. Yoksa ne hayatınızı muhafaza ve ne de hukukunuzu müdafaa edebilirsiniz.”⁽²⁹⁾

Önemli diğer bir husus şudur; Bediüzzaman Hz. Hüseyin'in zahiren muvaffakiyetsizliğini ve feci akıbetini yorumlarken Hz. Hüseyin'in yakın taraftarları değil, fakat cemaatine iltihak edenlerin, yaralanmış gururlarını kurtarmak ve fikri intikam niyetleri Hz. Hüseyin taraftarlarının yanında gözükererek onların safi ve parlak mesleklerine hâlel vermesini mağlubiyetlerinin sebepleri arasında gösterir⁽³⁰⁾. Asr-ı saadet kaynaklı âhir zaman medeniyet projesinde istihdam edilen Hak ve hakikat kahramanlarının bu uyarıya çok dikkat etmeleri gerekir. Şiddetli ehl-i dalaletle karşı mağlup olmamak ve muhtaçları hakikate ve ihlasa davet etmekte bir şüphe bırakmamak ve rıza-i İlahîden başka o hizmet-i kutsiyeyi bir şeye alet etmemek için yalnız hakkın taraftarı olma yüksek prensibi çok net vurgulanmalı ve fark edilir olmalıdır.

Divan-ı Harb-i Örfî mahkemesinde Bediüzzaman suçlamalara cevap vermeden önce suçlandığı kavramları açıklamış, “benim tarif ettiğim ve istediğim şekliyle” diyerek tam bir akademik üslup kullanmıştır. “Ta ki meşrutiyeti lekeden ve ehl-i şeriatı meyusiyetten ve ehl-i asrı tarih nazarında cehil ve cünundan ve hakikati evham ve şüpheden kurtarayım.”⁽⁵⁾ diyerek, ihtilalciler o kelimeleri kullandı diye kelimeleri feda etmemiş, doğru

manalarını hatırlatarak ısrarla kullanmıştır. “Yoksa ihtilalcilerin isteği gibi değil”⁽⁶⁾ diyerek aynı söylem olsa da manaların ve isteği şeklinin farkını net vurgulamıştır. Sonra bu tanımlar üzerinden cumhuriyet, hürriyet, adalet, hilafet, ittihât gibi sosyal hayatta anlamlarını yitiren kelimelerin İslamdaki yerini tespit edip doğru manaları ile kullanarak toplumu irşat etmiştir.

Divan-ı Harb-i Örfî mahkemesinde Bediüzzaman’ın üzerine basa basa “Her şeyi mizan-ı şeriatla muvazene ediyorum ve İslamiyet nokta-i nazarından muhakeme ediyorum.”⁽⁵⁾ vurgusu önemlidir.

Risale-i Nur’un kökleştiği Anadolu toprakları, hürriyet ve meşveret mücadelesi açısından, âlem-i İslam’ın merkezini oluşturur. “İmanı kurtarmak ve Kur’an’a hizmet için, Mekke’de olsam da buraya gelmek lâzımdı. Çünkü en ziyade burada ihtiyaç var. Binler ruhum olsa, binler hastalıklara müptelâ olsam ve zahmetler çeksem, yine bu milletin imanına ve saadetine hizmet için burada kalmaya Kur’an’dan aldığım dersle karar verdim ve vermişiz.”⁽³¹⁾ cümleleri, son hilafet merkezi olan bu topraklarda tarihin gördüğü en ağır mutlak istibdadın, hürriyet ve meşveretle tasfiyesini müjdelemektedir.

Risale-i Nur, bütün iflas etmiş tedavilerden sonra Asr-ı saadetin yansıması olan yepyeni bir tecdidin ismidir.

Günümüz anlayış ve tatbikatlarından çok öte adaletin ve hürriyetlerin kâmil manada uygulandığı “faziletli demokrasi”yi, araç olmaktan ziyade dinin bir emri olarak gören yaklaşım, Risale-i Nur’un orijinalitesidir. Risale-i Nur, kendi tecdidi olan bu hürriyet ve meşveret ruhunun, âlemi İslam’a Anadolu’dan yayılacağını haber verir. “Hakikat tahavvül etmez, hakikat hakîr; Hak yücedir ve hiçbir şey ondan daha yüce değildir”;⁽³²⁾ Millet uyanmış; mugalâta ve cerbezeye iğfal olursa da, devam etmeyecektir. Hakikat telâkki olunan hayalin ömrü kısadır. Feveran eden efkâr-ı umumiye ile o aldatmalar ve mugalâtalar dağılacaktır ve hakikat meydana çıkacaktır, inşallah.”⁽³³⁾ Böylece, Risale-i Nur’la tecdit edilmiş olan bu hürriyet ve meşveret ruhu, âlem-i İslam’a Anadolu’dan yayılacaktır.

Kâinatın tercümanı olan Kur’an’ın feyzine dayanıp sünûhât ve ilhamât ile telif edilen⁽³⁴⁾ ve bir asr-ı saâdet modeli olup asrımızda sahabe mesleğinin bir cilvesi olan⁽³⁵⁾, her bir cümlesi ya bir âyetin, ya bir hadisin şerhi, izahı, tefsiri mâhiyetindeki Risâle-i Nur, “Bu asrı ve gelecek asırları tenvir edecek olan bir mucize-i Kur’aniyedir.”⁽³⁶⁾, “Ehl-i imanın elinde bir elmas kılınçtır.”⁽³⁷⁾, keşfedilmeyi bekleyen sırlar manzumesidir ve bir Kuran medeniyeti projesidir.

“Herhâlde çabuk başında bir kıyamet kopmazsa, hakaik-ı İslâmiye, beşeri esfel-i safilîn derece-i sukutundan kurtarmaya ve rûy-i zemini temizlemeye ve sulh-i umumîyi temin etmeye vesile olmasını Rahman-ı Rahîm’in rahmetinden niyaz ediyoruz ve ümit ediyoruz ve bekliyoruz.”⁽³⁸⁾

Kaynaklar

[1] [29] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Mektubat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s. 65.

*Risale-i Nur,
bütün iflas etmiş
tedavilerden sonra
Asr-ı saadetin
yansıması olan
yepyeni bir
tecdidin ismidir.*

-
- [2] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.115.
- [3] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, İşaratu'l-İ'caz, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.165.
- [4] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.167.
- [5] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.118.
- [6] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.119.
- [7] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.120.
- [8] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.122.
- [9] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.123.
- [10] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.127.
- [11] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.126.
- [12] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.129.
- [13] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.131.
- [14] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.134.
- [15] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.135.
- [16] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.130.
- [17] Al-i İmran 159.
- [18] Yusuf Suresi-92
- [18] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.159.
- [19] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, , Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.164.

- [20] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, İşaratu'l-İcâz, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.102
- [21] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, , Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.52.
- [22] Necm Suresi: 39
- [23] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.112
- [24] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.82.
- [25] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Emirdağ Lahikası, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2017, s.102.
- [26] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.440.
- [27] Bediüzzaman Said Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Şualar, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2009, s. 579.
- [28] Bediüzzaman Said Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Emirdağ Lahikası, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2007, s.83
- [29] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Mektubat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.318.
- [30] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Mektubat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.69.
- [31] Bediüzzaman Said Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Emirdağ Lahikası, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2007, s.229
- [32] Keşfü'l-Hafâ, 1:127, hadis no: 362.
- [33] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.136
- [34] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Şualar, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2007, s.1096.
- [35] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Emirdağ Lahikası, Yeni Asya Neşriyat
- [36] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2007, s.708.
- [37] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Sikke-i Tasdik-ı Gaybî, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2007, s.348.
- [38] Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur Külliyyatı, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2017, s.248.